

Amsterdam, 8 oktober 2026

Betreft: Gespreksnotitie rondetafelgesprek vaste commissie voor Justitie en Veiligheid over misstanden binnen gesloten gemeenschappen en sektes

Veranderend religieuze landschap in Nederland

Groei van nieuwe religieuze organisaties

Het Nederlandse religieuze landschap is in de afgelopen decennia ingrijpend veranderd. Terwijl traditionele kerkgenootschappen al langere tijd te maken hebben met afnemende leden en betrokkenen, groeit tegelijkertijd het aantal nieuwe religieuze en levensbeschouwelijke organisaties en stromingen. Registratiegegevens van de Kamer van Koophandel laten zien dat zowel het aantal kerkgenootschappen als het totaal aantal levensbeschouwelijke organisaties aanzienlijk is toegenomen in de afgelopen tien jaar: het aantal levensbeschouwelijke organisaties nam toe van 246 naar 483, terwijl het aantal geregistreerde kerkgenootschappen in dezelfde periode steeg van 48 naar 111. Deze toename deed zich vooral voor in 2021-2022.ⁱ

Deze ontwikkeling wijst niet zozeer op een terugkeer naar traditionele vormen van religie, maar op een herstructurering van het religieuze veld, waarin nieuwe, vaak zelfstandig opererende religieuze initiatieven ontstaan. Naast processen van de-institutionalisering, wordt dit mede beïnvloed door individualisering, migratie en digitalisering. Gelovigen verbinden zich minder vanzelfsprekend aan gevestigde religieuze instituten en kiezen vaker voor gemeenschappen die aansluiten bij hun persoonlijke overtuigingen, identiteit en behoeften. Vooral pinkster- en evangelische gemeenten, migrantenkerken en andere onafhankelijke geloofsgemeenschappen laten groei zien.

De invloed van digitalisering en sociale media

Internet en sociale mediaplatforms hebben de drempel voor het oprichten en organiseren van religieuze gemeenschappen aanzienlijk verlaagd. Religieuze leiders kunnen, buiten de bestaande religieuze institutionele structuren om, via digitale platforms rechtstreeks hun eigen publiek bereiken en hun boodschap uitdragen, waardoor ze nieuwe gemeenschappen kunnen opbouwen. Hierdoor ontstaat een religieus veld waarin religieuze autoriteit steeds minder verbonden is aan een institutionele positie en juist meer aan persoonlijke zichtbaarheid, communicatievaardigheden en het vermogen om volgers te mobiliseren.

Een opvallend kenmerk van deze ontwikkeling is de opkomst van charismatische religieuze ondernemers. Rond hun persoon, visie en religieuze expertise ontstaan regelmatig nieuwe geloofsgemeenschappen, stichtingen en online netwerken. Deze organisaties beschikken vaak over een netwerkachtige structuur, beperkte interne controlemechanismen en een sterke concentratie van gezag bij één of enkele leiders. De

coronapandemie lijkt deze ontwikkeling te hebben versneld doordat in deze periode veel nieuwe initiatieven en alternatieve religieuze netwerken ontstonden.

Nieuwe risico's voor sociale veiligheid

Deze veranderingen bieden kansen voor maatschappelijke participatie, sociale cohesie en religieuze diversiteit, maar brengen ook nieuwe risico's met zich mee. De combinatie van sterk charismatisch leiderschap, beperkte institutionele controle, informele organisatievormen en online beïnvloeding kan een voedingsbodem creëren voor verschillende vormen van grensoverschrijdend gedrag. Hierbij kan gedacht worden aan geestelijke manipulatie, financiële uitbuiting, misbruik van machtsrelaties, sociale isolatie, psychische druk en seksueel grensoverschrijdend gedrag. Terwijl traditionele kerkgenootschappen meestal beschikken over interne vormen van toezicht, onafhankelijke klachtenprocedures en bovenlokale verantwoordingsstructuren, ontbreken deze waarborgen vaak bij nieuwe religieuze initiatieven.

Beleidsmatige betekenis van deze ontwikkelingen

Voor beleidsmakers betekent dit dat religie zich steeds minder laat verstaan vanuit de traditionele, institutioneel georganiseerde geloofsgemeenschappen. Het religieuze domein wordt diverser en gefragmenteerder, terwijl tegelijkertijd nieuwe vormen van religieus gezag ontstaan waar toezicht ontbreekt. Een toekomstgericht beleid vraagt daarom niet alleen om aandacht voor religieuze vrijheid en maatschappelijke participatie, maar ook voor de bescherming van kwetsbare personen tegen grensoverschrijdend gedrag binnen nieuwe en bestaande religieuze gemeenschappen. Daarbij verdient de wisselwerking tussen digitalisering en religie, de opkomst van informele gezagsstructuren en de groeiende invloed van charismatische religieuze ondernemers binnen het hedendaagse religieuze landschap bijzondere aandacht.

Centrale vraag

Vanuit die constatering dringt zich de vraag op hoe de overheid kan bijdragen aan het voorkomen en aanpakken van misstanden binnen gesloten gemeenschappen, zonder daarbij afbreuk te doen aan de vrijheid van godsdienst.

Aanbevelingen

Vanuit mijn onderzoek wil ik drie aanbevelingen meegeven. De uitdaging ligt niet in het beoordelen van religieuze overtuigingen of geloofsinhouden maar in de vraag hoe de overheid sociale veiligheid kan versterken en burgers kan beschermen machtsmisbruik en grensoverschrijdend gedrag, ongeacht de religieuze of levensbeschouwelijke context waarin dit zich voordoet.

1. Investeer in kennis, expertise en laagdrempelige ondersteuning

Een eerste aanbeveling betreft de beschikbaarheid van specialistische kennis. Slachtoffers van religieus machtsmisbruik, hun familieleden en betrokken professionals weten vaak niet waar ze terecht kunnen voor advies, ondersteuning of doorverwijzing. Bovendien vraagt de dynamiek van gesloten gemeenschappen om specifieke expertise die niet altijd aanwezig is bij hulpverleners, gemeenten, politie of justitie.

Richt daarvoor een **onafhankelijk informatie- en adviescentrum** op voor gesloten gemeenschappen en religieus misbruik. Dit centrum kan kennis bundelen, signalen monitoren, onderzoek verrichten en fungeren als een aanspreekpunt voor slachtoffers, professionals en beleidsmakers. Ook kan het bijdragen aan deskundigheidsbevordering voor meldpunten en anderen die met deze problematiek in aanraking komen.

2. Verken mogelijkheden voor extra voorwaarden bij het toekennen van de ANBI-status aan religieuze gemeenschappen

De veranderende organisatievormen van religie betekenen niet dat nieuwe religieuze gemeenschappen per definitie onveilig zijn. Wel vragen zij om expliciete aandacht voor de randvoorwaarden die sociale veiligheid borgen. Daarom zou kunnen worden onderzocht of organisaties die gebruik maken van de fiscale voorwaarden van een ANBI-status, beschikken over basisvoorzieningen op het gebied van sociale veiligheid zoals onafhankelijke vertrouwenspersonen, een vastgelegd beleid rondom grensoverschrijdend gedrag en aansluiting bij een onafhankelijk meldpunt.

3. Benut nieuwe wetgeving rond dwingende controle en psychische mishandeling

De derde aanbeveling betreft de voorgenomen wetgeving ten aanzien van dwingende controle en psychische mishandeling. Uit onderzoek blijkt dat seksueel grensoverschrijdend gedrag binnen religieuze gemeenschappen vaak voorafgegaan wordt door patronen van manipulatie, afhankelijkheidsrelaties en misbruik van religieus gezag. Juist binnen sterk hiërarchisch of charismatisch geleide gemeenschappen kunnen dergelijke patronen moeilijk zichtbaar zijn voor de buitenwereld. Het verdient daarom aanbeveling om te onderzoeken in hoeverre de nieuwe wetgeving kan bijdragen aan het herkennen en aanpakken van deze vormen van machtsmisbruik binnen religieuze gemeenschappen. Daarbij is het essentieel dat politie, justitie en hulpverleners voldoende kennis ontwikkelen over de specifieke kenmerken van religieuze afhankelijkheidsrelaties.

Samenvatting van de aanbevelingen

De overheid dient terughoudend te zijn ten aanzien van de vrijheid van godsdienst, maar heeft tegelijkertijd een belangrijke verantwoordelijkheid voor het bevorderen van sociale veiligheid, de bescherming van slachtoffers, transparantie en het voorkomen van machtsmisbruik. Vanuit dat perspectief noem ik drie aanbevelingen. Ten eerste het versterken van kennis en expertise door het oprichten van een landelijk, onafhankelijk informatie- en adviescentrum voor gesloten gemeenschappen en religieus machtsmisbruik. Ten tweede kan onderzocht worden of aanvullende voorwaarden verbonden kunnen worden aan de ANBI-status, gericht op sociale veiligheid, transparantie en externe verantwoording binnen religieuze organisaties. Ten slotte verdient het aanbeveling om te onderzoeken of de voorgenomen strafbaarstelling van dwingende controle en psychische mishandeling kan worden toegepast op situaties van religieus machtsmisbruik.

Prof. dr. Miranda Klaver,
Hoogleraar Antropologie van Religie
Specialisme: Charismatisch Christendom & Religie en Media
Email: m.klaver@vu.nl

Faculteit Sociale en Geesteswetenschappen
School voor Religie en Theologie
Vrije Universiteit Amsterdam

ⁱ [Gelovig Nederland versnippert: in 10 jaar tijd twee keer zoveel kerkgenootschappen](#), Algemeen Dagblad, 21 maart 2026.
Geraadpleegd 6 oktober 2026.